CHAPTER 12

RICHARD SENNETT'TE KENTSEL MEKÂN VE KAMUSAL ALAN İLİŞKİSİ

URBAN SPACE AND PUBLIC SPACE RELATIONSHIP IN RICHARD SENNETT

Arda TELLİ¹

¹Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye
e-mail: ardatelli@istanbul.edu.tr

DOI: 10.26650/BS/AA23.2021.001-2.12

ÖZ

Çağdaş politik düşüncenin güncel krizleri, kamusal alan kavramını son yıllarda politik tartışmaların merkezine taşımaktadır. Birlikte/ortak yaşamın temellerinin nasıl kurulacağı sorusu doğrultusunda kamusal alan-özel alan ilişkisi, devlet-toplum-yurttaş ilişkileri, özgürlük, eşit söz hakkı gibi tartışmalarla beraber kamusal alan hem sınır hem de imkan olarak politik tartışmalara nüfuz etmektedir. Tarihsel ve güncel tartışmalara bakıldığında kamusal alanın oluşumu, işleyişi ve gelişimi farklı görünümsergilemektedir. Çalışmamız birinci bölümde bu tarihsel arka plan eşliğinde kamusal alan kavramının doğuşunu ve dönüşümünü değerlendirme amacı taşır. Kavramın doğuşu ile modern dönemdeki konumu ele alındıktan sonra kamusal alan kavramını tarihsel çerçevede tartışan Habermas ve Arendt'in görüşlerine yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Habermas ve Arendt'ten farklı olarak kamusal alanı sosyo-psikolojik çerçevede ele alan Sennett'in görüşlerine yer verilecektir. Sennett kamusal alanın yaşam tarzı ve kentsel mekanla olan bağının tarihsel izlerini serimlerken, modernlik sürecinde dokunma, temas etme, farklılıklarla etkileşimde bulunma gibi kamusal alanı ayırıcı kılan niteliklerin ortadan kalktığını vurgulamaktadır. Tektipleştirilmiş ve gettolaşmış modern yaşam; homojen ve steril ilişkiler üretmektedir. Böylelikle kentler hem bireyin hem de toplumsal ilişkilerin inşa edildiği mekân olmaktan giderek uzaklaşmaktadır. Bütün bu değişim sürecinde kentler Logos'un ve politik öznelliklerin üretilmediği bir alana dönüşmüş, kentsel yaşam, bireysel ve toplumsal yaşamdaki kurucu işlevini Gemeinschaft'a ve onun ürettiği anlam dünyasına bırakmıştır. Çalışma bu bağlamda Sennett'in kentsel mekân ile kamusal yaşama ilişkin yürüttüğü tartışmayı güncel politik tartışmalarla değerlendirmek amacındadır.

Anahtar Kelimeler: Kent, kamusal alan, Richard Sennett, kamusal insan, ortak yaşam

ABSTRACT

The crises of contemporary political thought have brought the concept of public space to the center of political debate in recent years. The question of how to establish cohabitation permeates political debate, both as a frontier and as a possibility. Looking at historical and current debates, the formation, functioning and development of the public space show different views. The first part of the study aims to evaluate the birth and transformation of the concept of public space with this historical background. After considering the birth of the concept and its position in the modern period, the views of Habermas and Arendt, who discuss the concept of public space in a historical framework, will be included.

In the second part of the study, Sennett’s views, which address the public space in a socio-psychological framework, will be included. According to him, in the process of modernity, the qualities that make public space distinctive, such as touch, contact, interaction with differences, have disappeared. Modern life, which has been isolated and ghettoized, produces homogeneous and sterile relationships.. In the process of all this change, cities have become an area where logos and political subjectivity cannot be produced, and urban life has left its founding function in individual and social life to *Gemeinschaft* and the world of meaning that it produces. In this context, the study aims to evaluate Sennett’s discussion of urban space and public life with current political debates.

Keywords: City, public sphere, Richard Sennett, public man, common life

EXTENDED ABSTRACT

The effort to understand the birth, development and history of the concept of public space is the intersection point of many disciplines. At the root of the broad interest in understanding is its treatment as a defining category in modern politics as a condition of democratic and common life. On the other hand, the current political crisis situation brings up the concept of the public sphere as an analytical category. From a historical point of view, the concept dates back to the police experience in Ancient Greece, but is mainly associated with discussions specific to the modern period. The intellectual rise of the concept coincides with the second half of the twentieth century. Names such as Jürgen Habermas, Hannah Arendt, and Richard Sennett put forward theoretical frameworks for the concept of public space in the 1960s and 1970s. The common idea of their masterpiece works related to the concept of the public sphere is the idea that the public sphere collapsed with the twentieth century.

While Habermas demonstrates the links of the public sphere with democratic life, he discusses the capacity of rational, critical individuals to influence political life outside the realm of the state. Habermas claims that the normative dimension of the ideal of the public sphere has disappeared in Western political life while analyzing the historicity from the 17th century to the mid-20th century. According to him contrary to the historicity that emerged as

a critical sphere between the state and civil society, the public sphere became dysfunctional, especially the transformation of capitalism and the expansion of the boundaries of state power. For Arendt, the ideal of public life disappeared after the police experience in Ancient Greece. The distinction between private and public life, which characterizes Greek political life, has blurred with the rise of social life in the modern period. The vital possibilities of private and public life, which correspond to two separate areas of experience, have disappeared with the rise of mass. With the dissolution of publicity, the sense of permanence in human life and the bond of partnership with future generations has disappeared.

In the second part of the study, contrary to Habermas and Arendt's analysis, the views of Richard Sennett, who dealt with the dissolution of the public sphere through psycho-sociological processes, will be included. The principle of partnership, which corresponds to the idea of reconciliation in Habermas and Arendt, has gradually narrowed in the process of modernity from the point of view of Sennett. Sennett expresses that the holistic life that has allowed public space since Ancient Greece has disappeared with modernity. Modern life is characterized by internal and external distinction, and the interest between external life and self is gradually disappearing. Another transformation that characterizes the modern period is the ambiguity of the relationship between private and public spaces. This uncertainty turns private life into a space of escape and makes it disappear to be perceived as the singular possibility of the life. With the disappearance of the functioning of public life based on openness, mutual interaction, distance and measure, the sterile, exclusionary, occlusive and passive existence of the private space becomes the dominant life form. Thus, the founding, rational, critical subject ideal of modernity is replaced by subjects who live in a narrow social group. With this transformation in public life, universal imaginations in the field of politics and morality are being replaced by a world of narrow social meanings. With this transformation, Sennett makes an immanent analysis of modernity, revealing a different critical framework in the face of understandings that link political crises with the crisis of the upper narrative or superstructure elements. In this context, our study aims to reveal the original character of Sennett's perspective.

Giriş

Toplumsallığın anlamlı bir birlikteliğe yönelişinin aracı olarak kamusal alan, farklılıkların tekillik karşısında müdafaası, eleştirel politik zeminin uzamı, eşitlikçi bir diyalog alanı olarak modern toplumlarda politik alanın kurucu bir unsuru olarak kabul edilir. Totalitarizm-demokrasi eksenli tartışmalar ve liberal politik perspektifin 20. yüzyılda edindiği konum, kamusal alan kavramını ideal politik yapıların koşulu olarak öne çıkarmaktadır. Günümüz açısından ise ekonomik, politik ve kültürel etkisi giderek güçlenen neoliberalizm karşısında demokratik yaşamın irtifa kaybı kamusal alanın çöküş momentine girdiğine ilişkin tartışmalara zemin oluşturmaktadır. Çalışmamız bu bağlamda, ilk amaç olarak kamusal alanın modern politikada doğuş, gelişim ve çöküş sürecini Habermas, Arendt ve Sennett perspektifinden ele almayı hedeflemektedir. İkinci bir amaç olarak bu çalışma, Sennett’in kamusal alan perspektifinin özgüllüklerini değerlendirme amacı taşır. Kamusal alan kavramının çöküşünü, özel yaşamın kamusal alanı ilga etmesi, toplumsal gettolaşma, bireyci yönelimler gibi sosyal ve psikolojik dönüşümlerle tartışan Sennett, moderniteye içkin bir çözülüşü analiz etmektedir. Günümüzde kamusal alana ilişkin sorunlar salt fiili durumla ilişkilendirilmektedir. Konuya ilişkin genel yaklaşımlar kamucu fikirlerin ve kamusal yaşamın salt politik iktidarlar ve ideolojilerin etkileriyle çöktüğü tezine referans verirken; otonomik öznenin tahkimi, hukuksal çerçevenin tesisi, nostaljik bir politik alan ideali; kamusal alanın meşru zemininin yeniden sağlanabilmesinde yeterli görülmektedir. Sennett açısından ise fiili durumun gerisinde, birikimsel bir süreç kamusal alanın çöküşüne zemin hazırlamıştır. Kişiselleşen politik yaşam, özel yaşamın kamusal alanı biçimlendirishi, benliğin kurucu öğelerinin kentsel yaşamla bağının kopuşu ve akılcı toplum imgelemine duyusal cemaat karşısında çöküşünü politik yaşamla etkileşimleri bakımından ele alan Sennett kamusal alan tartışmalarında özgün bir çerçeveye yerleşmektedir.

1. Kamusal Alanın Kökeni ve Dönüşümü

Kamusal alan kavramının kökenlerinde agora deneyimi karşımıza çıkmaktadır. Yunan politik düşüncesinde kamusal alan olarak agora bir araya gelmeyi, toplaşma mekanlarını temsil etmektedir. Nitekim biriktirmek anlamındaki Yunanca bir fiil olan agerein’den doğan agora kavramı bir araya getirme, toplaşma, küçük kalabalık anlamlarına gelir (Paquot, 2011, s.13). Agora kökenleri itibariyle, birliktelik ve ortaklık ilkesini kökenlerinde barındırmaktadır. Polis böylelikle güvenilir, nitelikli, uygar yaşama karşılık gelirken, polis dışındaki yaşam yabancılaşma, barbarlık, vahşilik gibi kategorilerle imlenir. Aristoteles terminolojisiyle bu ikilik zoe ve bios olarak ifade edilir. Zoe doğal yaşama, ev yaşantısına, hayvansal, basit bir yaşama

karşılık gelirken, bios polis yaşantısına ve nitelikli bir yaşama karşılık gelmektedir (Agamben, 2013, s.9). Polis yaşamının içsel dinamikleri dışında, barbar ve vahşi yaşam sürdürdüğü varsayılan yabancı kategorisindeki diğer halklar zoe yaşantısına dahil edilmektedir. Zoe; doğal, dürtüsel ve doğrudan deneyimlerin yaşantısıdır. Nitelikli bir polis yaşamı, zoe dünyasında açığa çıkan dürtülerin, arzuların sınırlanması ile mümkündür. Bir bakıma Yunan politik yaşamı içsel yaşamın polis yaşantısı aracılığıyla uygarlaşmasına aracılık etmektedir. Sınırlanmış biyolojik yaşam; her şeyden önce erdemli bir yaşantı sürerek politik alanda iyi olanı tartışabilecek, uygulayabilecek insanların asli niteliklerinden birine karşılık gelmektedir. Kendi sınırlarını, aşırılıklarını, eylemlerini bilen insanlarda pratik bilgelik (phronesis) yetkinleşebilecek, böylelikle adil ve erdemli bir polis yaşamı kurulabilecektir. Birey kendini gösterdiği ve erdemli yaşamı gerçekleştirdiği sürece şehir devletinin adil, düzenli toplumsal yaşamının sürekliliğine katkı yapmaktadır. Buna göre polis ve iyi yaşam bütünseldir, iyi yaşama kaynaklık edecek erdemler polis yaşamında mümkün hale gelir. Böylelikle bu simbiyotik kuruluşa, etik hem zoe yaşamını denetler hem de nitelikli yaşama açılma olanağı sağlar.

Modern politik düşüncede kamusal alan kavramı köklü bir dönüşümle karakterize olmaktadır. Politik alanın hangi temeller üzerinden kurulacağı, kaygılarının neler olduğu, politik alanda konsensusun nasıl sağlanacağı gibi sorular klasik dönemin politik alan kurgularından oldukça farklıdır. Güvenlik, şiddet, korku, özgürlük, adalet, eşitlik gibi politik alanın kurucu kavramları kaygılar bakımından yer değiştirmektedir. Modern dönemde kamusal alanın doğuşu sözü edilen paradigma değişikliğiyle, 18. yüzyılda politik alanın temellerinin nasıl belirleneceği sorusuyla ilişkili olarak doğmaktadır. Modern dönemde yaşanan köklü dönüşüm kozmosa, devlete, insana yönelik bakış açılarını değiştirmiş, politik alanın nasıl kurulacağı, toplumsal denetimin nasıl sağlanacağı tartışmaları farklı boyutlar kazanarak devam etmiştir. Nitekim bu bütünsel dönüşümün etkilerini Caliban ve Cadı adlı eserinde tartışan Federici; Hobbes ve Descartes'ın öğretileri üzerinden modern düşüncede kamusal düzenin sağlanmasında iki ayrı eğilim saptamaktadır. Hobbes'un yaklaşımında bireysel kontrol tamamen devlete (Leviathan) bırakılırken, bireyin komutasını iradeye bırakan Descartes öngörülebilir sosyo-kültürel yaşamın koşullarını soruşturmaktadır (Federici, 2012, s.216). Hobbes'ta toplumsal düzen dışsal bir otoritenin varlığıyla sağlanmaktadır. Bu tahayyülün sonucunda kamusal alan, iktidarın/devletin gücünü garanti etmekten başka bir amaç taşımamaktadır (Zarka, 2016, s.190). Descartes'ın mekanik felsefe kurgusu toplumsal alanda her hareketin, hissin tanımlandığı ve sınırlarının belirlendiği böylelikle düzenin sağlandığı bir tasavvura karşılık gelmektedir. Bu tartışmalar; bireyin kuruluşu, konumu ve

ortaklığın imkanları bakımlarından klasik düşüncenin kamusal tahayyülünden oldukça farklı inşa edilmektedir. Belirtildiği üzere bireyselliklerini eylem ve düşünce ile gösteren Yunan yurttaşı iyi yaşamı, kamusal alanla beraber inşa etmektedir. Modern paradigmada ise iyi yaşam, iyi eylem ve iyi düşüncenin kamusal alanda ortak iynin belirlenmesinde etkisi bulunmamaktadır. Bu farklılaşma en yetkin ifadesini modern politikanın bir diğer kurucu ismi Machiavelli’de bulmaktadır. Machiavelli Yunan dünyasındaki iyi yaşam ve kamusalılık; bir diğer ifadeyle etik ve politika arasındaki bütünselliği kesintiye uğratar. Ona göre iyi bir yurttaş veya yönetici olmanın polisin meselelerinde (politikada) karşılığı bulunmamaktadır. İyi insanların bir aradalığı ile iyi toplum düzeni arasında nedensel bağlar kurulamaz. Kamusal meseleler, ortak ilgi ve çıkarlar ile özel yaşama ait unsurlardan çıkarılamaz.

Kamusal alan kavramının doğuşuna imkan veren bir diğer önemli dönüşüm sekülerleşmenin politik referansları belirler hale gelmesidir. Sekülerlik, kamusal alandaki ortaklığın referans noktalarında yaşanan dönüşümle ilişkilidir. Kamusal alanlar Tanrı’dan veya mutlak varlığa ilişkin göndermelerden arındırıldığı varsayılan yerlerdir. Ekonomik, siyasi, kültürel, eğitimsel, mesleki alanlarda, eğlenme ve dinlenme alanlarında eylemde bulunurken uyulan normlar, ilkeler ve yaptığımız değerlendirmeler genellikle her alanın “rasyonalitesinde” içkindir. Bu rasyonalite ekonomide politik alanda en büyük faydayı en çok sayıda kişinin görmesi üzerinedir (Taylor, 2014, s.4). Ortaklığın çıkar, ihtiyaç ve amaçlarına yönelik soruşturma kamusal alanın kökenlerini oluşturmaktadır. Charles Taylor kamusal alanı toplumun üyelerinin çeşitli iletişim ortamlarında, yüz yüze görüşmelerle, kendilerini ilgilendiren meseleleri tartışmak ve böylece bunlar hakkında ortak fikirlere varabilmek amacıyla buluşulan bir alan olarak tanımlamaktadır (Taylor, 2014, s.222). Taylor, kavramı ereksellik ve ortaklık bakımlarından toplumsal alandan ayırır. İnsanlar herhangi bir sebeple, ritüel, sohbet, kutlama gibi ortak eylemlerde bulunduklarında ortak alanlar oluştururlar. Bu tür ortak alanlara “topikal ortak alan” adını vermektedir. Taylor, topikal alanları yerelliği ve sınırlı kapsamları bakımından dar bir ortaklık olarak değerlendirir. Taylor, 18. yüzyıldan itibaren metatopikal adını verdiği, topikal alanın yerelliğini aşan daha kapsayıcı toplanma alanlarının ortaya çıktığını ifade eder. Modern öncesi dönemde farklı kesimleri bir araya getiren kilise benzeri yapılar bu alanlara karşılık gelmekteydi. Taylor bu alanlarla politik işleyiş arasında bağ kurmamaktadır. Kamusal alan ise bu iki ortaklık tanımını aşar (Taylor, 2014, s.225). Kamusal alan, iktidarın icraatı olmadığı halde iktidarı ve devlet alanını etkileyebildiği, denetleyebildiği ve sınırlayabildiği için bu ortaklıkların ötesindedir. Herkesi kapsama imkanı taşıyan bir tartışma alanı olarak toplumun ortak sorunlarına, ihtiyaçlarına karşılık gelmektedir. Kamusal alanı oluşturan bireyler, politik yapılardan uzak, bağımsız bir tartışma alanını inşa

ederler. Taylor’a göre kamusal alanın bu rasyonel, refleksiyonel konumlanması siyasi erke rehberlik edecek zemine karşılık gelir (Taylor, 2014, s.227).

2. Habermas ve Arendt’te Kamusal Alan

Kamusal alan tartışmalarında kanonik çalışmalardan birisi Habermas’ın “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü” adlı eseridir. Habermas, kamusal alana ilişkin soruşturmasını sosyotarihsel bir zemin üzerinden kurarken, kavramı modern toplumsal yaşamın normativitesi olarak ele alır. Alman düşünürün tanımına göre kamusal alan, kamusal ilgi konusu olan ya da ortak yarara dair meseleler hakkında kamuoyunun biçimlendiği bir toplumsal yaşam alanıdır (Habermas, 2004, s.95). Başka bir tanıma göre özel bireylerin (voluntas) akli melekelerini kullanarak kamu oluşturmak üzere toplandıkları politik alandır. Özgür, eleştirel ve özerk bireyler, zor ve tahakkümden ayrı bir ortamda kamusal alanı mümkün kılarlar.

Modernliğin başlangıç dönemine karşılık gelen erken dönem Avrupa devlet ve toplum yapısını analiz eden Habermas’ta krallıklar ve mutlaki yönetimlerin sınırlandırılması ile kamusal alan fikrinin somutlaştığı iddiası temel eksenini oluşturmaktadır. Taylor’un vurguladığı denetleme ilkesine benzer biçimde güçlenen burjuva sınıfının devlet otoritesini denetleme talebiyle eleştirel, bilgi odaklı kamusal alan, aklın kurucu rolüyle ortaya çıkmaktadır (McCarthy, 2004, s.91). Habermas kahvehaneler, salonlar gibi toplanma alanları ile dergi ve gazete çevrelerini kamusal alanın somut görüngüleri olarak ele almaktadır. Bir araya gelen kitleler, edebi gruplar ortak ihtiyaçlar ve çıkarlar doğrultusunda politik yaşama katılabilmektedir. Böylelikle devlet alanı dışında yurttaşlar politik alanda görünürlük imkanı bulurken devlet erki ve alanı yurttaşlar tarafından sınırlandırılabilir.

Habermas’ın tarihsel soruşturması, kamusal alan idealinin, temel unsurlarını belirlemesi ve güncel politik tartışmalara etkisi bakımından güncelliğini korumaktadır. Habermas tarihsel süreçte kamusal alanda müzakere ve rasyonel tartışma imkanının ortadan kalktığını ifade eder. Devlet ve sivil toplum arasında eleştirel bir alan olarak ortaya çıktığı tarihselliğin aksine süreç içerisinde özellikle kapitalizmin dönüşümü ve devlet gücünün sınırlarının genişlemesi kamusal alanı işlevsizleştirmiştir. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda devlet alanı, toplumsal alanla aracı bir kurum olmaksızın temas ederek özel alanı ve kamusal alanın ayırım çizgilerini ortadan kaldırmıştır (Habermas, 2003, s.302). Belirtmek gerekir ki Habermas voluntas’ın ratio’ya dönüşümüne kaynaklık eden muhakeme edilmiş kamuoyu fikrinin gerçekleşmediğinin, nüfusun çoğunluğunun kamusal tartışmalardan tamamen dışlanmış olduğunun farkındadır. Alman düşünür açısından fiili olan ile ideal olan arasındaki uzaklık, kamusal alanın içkin eleştirisi için önemli potansiyeller barındırmaktadır (Vandenbergh, 2016, s.223). Çalışmasının

özgüllüğü kamusal alanın dejenere oluşuyla demokratik kazanımların ve ilerleme fikrinin problemlerini geride bir altın çağ arayışına başvurmaksızın gösterebilmiş olmasıdır. Yine Calhoun’un vurguladığı gibi eserin önemi, kamusal alan kavramının teorik anlamda normatif bir ideal olarak konumlanması ile pratik eylemler arasındaki ayrılığı gösterebilmiş olmasıdır (Calhoun, 1996, s.39).

Kamusal alan kavramına ilişkin kanonik diğer çalışma Arendt’in İnsanlık Durumu adlı eseridir. Arendt; Habermas’tan farklı olarak kamusal alanın tarihsel dönüşümünü Yunan dünyasında polis deneyimiyle ilişkilendirerek ele almaktadır. Bu tarihsel çerçevede Arendt’in nostaljik düşünür olarak eleştirilmesine yol açsa da Arendt geçmişe ilişkin arayışıyla modern toplumdaki çözülme tartışmayı amaçlar (Benhabib, 1996, s.75). Ona göre modern toplumdaki kriz, tam da nostalji eksikliğinden, geçmişin gelecekle olan bağının kesintiye uğramasından kaynaklanmaktadır. Modern yaşamda politik eylem, özgürlük, çoğulluk gerilemiştir ve kamusal alanın çözülüşü bu gerilemenin sonuçlarından biridir.

Arendt’in kamusal alan kavramının kökeninde modern yaşamda ortaklık fikrinin ve ortak anlamın ortadan kalkışı bulunur. Modern toplumu imleyen en önemli dönüşüm olarak işaret ettiği toplumsal olanın yükselişi özel ve kamusal alanı tek bir potada eritmektedir. Arendt toplumsalın tekillikle sonuçlanmasıyla iki ayrı özgürlük alanındaki zengin deneyimsel yaşamın ortadan kalktığına işaret eder. Bu iki deneyim alanının birbirlerine karışmadan deneyimlenebildiği tarihsellik ise ona göre Yunan dünyasında ortaya çıkmıştır. Yunan düşüncesinde Bios Politikos (polis), insanın siyaseten örgütlenebilir oluşu anlamına gelirken hanenin (oikia) ve ailenin olduğu yaşamla karşıtlık ilişkisi içindeydi (Arendt, 2014, s.42). Bu iki yaşam, iki ayrı varoluş düzeni; idion (kendinin olan) ile koinon (kamusal olan) arasında karşıtlıkla temsil edilmektedir. Hanenin ayırt edici özelliği, insanların burada istek ve ihtiyaçlar güdümünde birlikte yaşıyor olmalarıdır (Benhabib, 2014, s.49). Haneye ilişkin yaşantı yaşamın zorunluluklarına, bireyin ve türün yaşantısının devamlılığına dayanmaktaydı. Oysa polis alanı özgürlük sahasıydı. Polisin özgürlüğünün koşulu ise hanede yaşam zorunluluklarına hakim olmaktan geçmektedir. Arendt düşüncesinde hane alanında özgürlük yoktur, çünkü hane reisi, yani yöneticisi, sadece haneden ayrılıp herkesin eşit olduğu siyaset alanına girebilecek güce sahip olması bakımından özgür addedilmektedir (Benhabib, 2014, s.52). Toplumsalın yükselişiyle haneye, mahremiyet alanına ilişkin sorunların hanenin varoluş alanından çıkarak kamu alanına tahvil edilmesi kamunun yükselişi gibi görünse de özel ve kamusal yaşam arasındaki sınırları bulanıklaştırmıştır (Benhabib, 2014, s.59).

Arendt, kamu teriminin iki anlamını belirlemektedir. İlk olarak kamu kavramı herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir, mümkün olan en geniş açıklığa karşılık gelir. İkincisi,

“kamu” terimi, özel olarak bize ait olandan ayrı, hepimiz için ortak olan bir dünyayı ifade eder (Benhabib, 2014, s.74). Kamusal alanı, kitleselikten ayıran ortak dünyayı, çoğulluğu bir araya getirebilmesidir. Kamusalılık, çoğulluğun birlikte yaşayışının zorunlu koşuludur. Kamusalılık farklılıklar arasında anlam bağı kurar, biraradalık perspektifleri sağlar. Böylelikle özgürce düşünen ve eylemde bulunan insanlar öznelliklerini ortaya koyarlar. Kamusallığın gerçekliğini temin eden esas olarak onu oluşturan herkesteki mevcut doğa değil, konum farklılıkları ve buradan kaynaklanan bakış açısı farklarına rağmen aynı meseleyle ilgilenmekte olmalarıdır. Kamu yaşamının bu ortaklığı kendimizde ve eylemlerimizde sahiçilik hissini sağlar. Modern dönemle beraber, devasa bir kütle olan toplumsalın kamusal olanı ilgası kamusal yaşamın ayırıcı unsurlarını belirsizleştirmiştir. Kamusallığın çözölüşü insan yaşamındaki kalıcılık hissini, gelecek nesillerle ortaklık bağının, gerçeklik duygusunun zedelenmesi anlamlarına gelir.

Modern toplumlarda mahremiyet, bütünöyle özel yaşama indirgenerek, zenginlik anlamına gelirken, Arendt mahremiyeti yoksunluk olarak imliyordu (Benhabib, 2014, s.84). Arendt’te insani varoluşun bir yönünü oluşturan özel yaşamın genişlemesi, özel yaşantının değeri kamusal yaşamın değeri zayıflatması anlamına gelmektedir. Günümüze bakıldığında mahremiyetin politik olanla bağı değişmektedir. Mahremiyetin korunması liberal politik perspektif tarafından ideal politik yapıların ayırt edici bir unsuruna karşılık gelmektedir. Giddens’in vurguladığı üzere bu koruma edimi günümüz yaşantısında demokrasi vaadi olarak politik tartışmalara dahil edilip olumlanmaktadır (Giddens, 2012, s.173). Richard Sennett de Arendt ile benzer biçimde özel yaşam (mahremiyet) ile kamusal alanın (kamusal yaşamın), sınırlarının belirsizleşmesini kamusal alanın çöküşöyle ilişkilendirir. İngiliz düşünür mahremiyeti özel yaşama kaçış, yaşamın bireyselleşmesi ve narsisizm ile birlikte daha geniş çerçevede kavramsallaştırır. Sennett, daha geniş bir proje olarak Taylor, Habermas ve Arendt’in kavrayışlarında beliren politik olanın ideal ve normatif düzeneği olarak kamusal alan fikri yerine, modern toplumun duygusal bağlarını konu alır, çünkü ona göre duygusal bağlar siyasal sonuçlar üretirler (Sennett, 2005, s.13).

3. Richard Sennett ve Kamusal Yaşam

Sennett, kamu ve özel sözcüklerinin 17. yüzyıl sonlarında bugünkü anlamlarına yakın biçimde kullanıldığını vurgular. Kamusal, Sennett için herkesin denetimine açık olan, özel ise aile ve arkadaşlarla sınırlı yaşam alanına tekaböl eder (Sennett, 2010, s.32). Dönemi, burjuva bireylerin farklı gruplarla, kalabalık mekanlarda ilişki kurmaya çalıştıkları toplumsal yaşantı karakterize etmektedir. Bu durum kamu teriminin Sennett açısından ideal anlamına karşılık gelmektedir. Ona göre kamu terimi kalabalıkları ve yabancıları da içeren bir anlam

barındırır. Sennett kamusal yaşamın bireyini kozmopolit bir özne olarak değerlendirir. Kozmopolit, aşına olduğu dünyanın ötesinde, kalabalıklar içinde, yabancıyla temas eden bir yaşıntıyı deneyimlemektedir. Kozmopolit insan bu yönüyle mükemmel bir kamusal insan örneği oluşturmaktadır (Sennett, 2010, s.33). Kamuyu kentsel yaşamla eş, aile ve arkadaşların dışında bir alan olarak tanımlayan Sennett kozmopolit insanın düşüşü ile kamusal insanın çöküşünü benzer olgular olarak ele almaktadır. Süreç içerisinde 18.yüzyıl Avrupa’sında kamusal yaşam fikrini temsil eden Londra ve Paris örnekleri yerini 19. yüzyılda yıkıcı, sınırlı ve dışlayıcı bir Gemeinschaft’a¹ bırakmıştır.

Kamusal yaşamın öznesi kozmopolit insan figürünün çöküşü kökleri daha geride bulunan bir dönüşümle ilişkilidir. Sennett Gözün Vicdanı adlı eserinde kozmopolit birey figürünün ortaya çıktığı Yunan dünyası ile modern yaşamlar arasında keskin bir ayrım ifade eder. Antik çağın insanları kentte gördüklerini politik, dinsel yaşantılarla ilgili kararlarda kullanabilmelerine karşın, modern kültür iç ve dış ayrımlarından muzdariptir (Sennett, 1999, s.14). Bu ayrım içsel yaşıntıya denk gelen benlik ile dışsal yaşıntıyı oluşturan kent yaşamının kopuşudur. Modernlikle beraber kozmopolit özneyi ortadan kaldırarak kamusal yaşamı belirsizleştiren asıl dönüşüm yaşamın bütünselliğinin ortadan kalkmasıdır. Kentsel yaşam, yaşamın dengesini bulma, eylemde bulunma, başkalarına açılma imkanı olarak içsel yaşamın sınanma yeridir. İnsan olarak gelişmenin özü, içsel yaşamın zorluklar karşısında daha karmaşık deneyimler yaşayabilme kapasitesinin gelişimidir (Sennett, 1999, s.155). Yaşamın bu uyumsuzluğunu, çeşitliliğini kabul edebilen insanlar dünyayı anlayabilirler (Sennett, 2006: 20). Birey bu vesileyle farklı perspektiflerle dünyaya bakmayı öğrenir, kimliğini kurabilir. Modernlikle beraber dış dünyanın gerçekliği ile dönüştürücü ilişki kurulamamaktadır. Kamusal alanlar olarak kentler, zorluğa ve farklılığa açılarak yaşamı zenginleştiren olanaklar mekanı olmak yerine insanlar arasındaki farkları nötrleştiren yapılara, tüketim ve turizm yaşıntısını merkeze koyan yerlere dönüşmüştür. Bir başka söyleyişle dış dünyadan geri çekilişle beraber kentler keşif ve hayret duygusu uyandıran mekanlar olma özelliğini kaybetmiştir. Kent, eylemin ve öteki kişilerle bir araya gelmenin anlamlı olduğu mekan olarak hemen hemen tüm uygarlık tarihi sürecinde aktif toplumsal yaşamın, çıkar oyunları ve çelişkilerinin, insani deneyiminin odağı olarak hizmet etmişti (Sennett, 2010: 436). Bu kamusal insan-kentsel mekan ilişkisi günümüzde uykuya yatmıştır. Günümüzde kişi dışı yaşam anlamsızlaşarak toplumsal karmaşıklık baş edilemez bir tehlide dönüşmektedir (Sennett, 2010: 285).

1 Metin boyunca Sennett’in terminolojisiyle uyumlu olarak Gemeinschaft, cemaat ve gettolaşma kavramları aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

Sennett'e göre 19. yüzyılla çağımız arasındaki farklardan biri günümüzde toplumsal eylem ile kişilik arasına mesafe girmesidir. Günümüzde deneyimlenen kişisel olanın kamusal olanı yok edişidir (Sennett, 2010, s.336). Kişiliğin, kişi dışı bir yaşamda belirli görevlerin yerine getirilişine indirgenmesiyle aile ve yakın çevre duygusal anlamda gerçek ilişkilerin neye benzeyeceği konusunda biricik model haline gelir (Sennett, 2010, s.86). Kozmopolit yaşam idealinin ve alternatiflerinin geri çekilmesinin zaruri sonucu özel alanın tekil perspektif olarak belirmesidir. Bu geri çekiliş günümüz toplumlarını betimleyen bir ideolojiye kapı aralamaktadır: Mahremiyet ideolojisi. Bu ideolojiye göre her türden toplumsal ilişki her bir kişinin psikolojik kaygılarına temas ettiği ölçüde inandırıcı ve sahicidir. Bu ideoloji, politik kategorileri psikolojik kategorilere dönüştürür (Sennett, 2010, s.333-334). Mahremiyet, bireysel yaşamın ötesinde bireysel tavır ve toplumsal ilişkilere karşılık geldiğinden kamusal alanın karşısında konumlanmaktadır. Mahremiyet bir görüş biçimi ve insan ilişkilerinde bir beklenti, deneyimin yerelleştirilmesidir (Sennett, 2010, s.432). İnsanların salt duygusal ortaklık, içtenlik ve karşılıklı açıklık arayışlarını yoğun bir sosyallikle karşılama talebi mahremiyeti ilişkilerin kurucu dinamiği haline getirmektedir. Yakınlık arayışının çerçevesinin çizilememesi yoğun bir sosyallik yanılsamasıyla mahremiyeti tüm ihtiyaçların paylaşıldığı ve rahat hissedilen bir varoluş olarak öne çıkarmaktadır. Mahrem toplum iki temel ilkeyle kurulmaktadır: Narsisizm ve yıkıcı Gemeinschaft.

Narsisizm, iç ve dış bütünselliğinin kaybolduğu, toplumsal olanın askıya alındığı bir dünyada benliğin tatmin arayışına karşılık gelir. Narsisizm benzer biçimde duygulanımların, politik eylemlerin önüne geçişini imler. Önemli olan ne yapıldığı değil, yapılane ilişkin hissiyattır (Sennett, 2010, s.338). Güçlü bir benlik sevgisinin zıttı olarak narsisizm benlik ile öteki arasındaki sınırın silinmesi yeni ve başka olan hiçbir şeyin benliğe girememesi anlamına gelmektedir (Sennett, 2010, s.416). Bireyler kendi yansımaları etrafında, yabancı olandan, aşına olandan giderek uzaklaşan deneyimler peşinde koşmaya başlamıştır. Mahremiyet ideolojisinin ikinci ilkesi olan yıkıcı Gemeinschaft, Sennett'te yaşamın gettolaşmasına karşılık gelir.

Gemeinschaft, duygusal düzeyde ilgisiz kişilerin var olduğu grupların aksine apaçık duygusal ilişkilerin olanaklı olduğu özel bir toplumsal grup demektir. Modern toplum öncesi organik toplumlara karşılık gelen Gemeinschaft dolaysız ve açık ilişkileri grup arasında mevcut saymaktadır. Cemaat bir dizi töre, davranış ve öteki insanlara karşı takınılan tavırların ötesinde kolektif kimlik tanımı sunmaktadır. Cemaat kolektif varlık kategorisine karşılık gelirken, grup benzemeyenlerin reddi ve dışlanması üzerinden ortak eylem için caydırıcılık oluşturur (Sennett, 2010, s.291). Gemeinschaft kolektiviteye, yüz yüze ilişkileri yönlendiren

anlam dizgeleri, davranış biçimleri, simgeler inşa eder. Bu üretim Gemeinschaft’ı bir araya getiren özneler için güvenlik ve rahatlık duygusu uğruna, kapanmayı, edilgenliği ortaya çıkarmaktadır. Cemaatin ürettiği kişilik şartları insanların hiç tanımadıkları bir alanda ortaya çıkabilecek sarsıntıları yaşama isteklerini yok eder (Sennett, 2010, s.380). Gettonun homojen yaşam vaadi, insanın bilinmeyenden, yabancidan öğrenerek olgunlaşabileceği fikrini ortadan kaldırır. Sosyal yaşamın açıklık, karşılıklı etkileşim, mesafe ve ölçüye dayalı işleyişinin ortadan kalkmasıyla özel alanın steril, dışlayıcı, kapanmacı ve edilgen varoluşu baskın yaşam formu haline gelmektedir. Sosyal yaşamın ayırıcı nitelikleri ortadan kalkarken yaşama referans olan değerler yerelleşmektedir. “Gettonun yüceltilmesi” içsel yaşamın manevi bir bütünleşme olarak algılanıp kutsanmasına hizmet etmektedir (Sennett, 2010, s.379).

Sonuç

Sonuç olarak Habermas ve Arendt gibi düşünürlerde geniş kesimler arası uzlaşma fikrine karşılık gelen ortaklık ilkesi Sennett açısından modernlik sürecinde kapsayıcılığını giderek yitirmiştir. Sennett, Antik Yunan’dan beri bilinen bir yaşam kavrayışının modern yaşam içerisinde çözüldüğünü ele almaktadır. Klasik dönemde ethos, nomos dolayımıyla kurulabilir, kişi, öznel kapasitelerini dışsallıkla sınavarak geliştirebilirdi. Modern kentlerde açılma, karşılaşma ve temas etme gibi kamusal yaşamı karakterize eden deneyimler silinip gitmiştir. Benzer yapıların, binaların, çarşıların arasında kamusal yaşama olanak veren farklılık fikri tümüyle ortadan kalkmıştır. Modern yaşamın kendine yeten evrensel özne ideali, getto içerisinde kontrol ve güvenlik odaklı yaşamı önceleyen yurttaş profiliyle sonuçlanmıştır. Yurttaşlar gettonun ahlaki, entelektüel ve politik tahayyülünü verili kabul ederek iyi yaşama ve politik olana ilişkin belirleyici rollerinden feragat etmişlerdir. Gemeinschaft benliğinin rollerini, ihtiyaçlarını, kimliğini tanımlayarak politik ve toplumsal yaşamı sınırlamıştır. Gemeinschaft içerisinde davranış ve eylemlerin sınırları dar bir kolektiviteyle ilişkilendiğinden cemaatin dışı ahlaki ve politik sorumluluk alanının dışında kalmış, kamusal meseleler ahlaki ve politik ilginin konusu olmaktan çıkmıştır. Kamusal olana ilişkin kolektif talepler, düşünceler, eylemler gerilediğinde samimiyet, ortaklık ve dayanışma fikrinden yoksun duygulanımlar, benliğin kuruluşunu tanımlar hale gelir. Sennett, sosyo-psikolojik analiziyle; günümüzde birey metafiziğiyle sonuçlanan, politik ufuksuzluğu tarihsel çerçevede serimleyebilmiş görünmektedir.

Kaynakça / References

- Arendt, H. (2004). *İnsanlık Durumu [The Human Condition]* (Bahadır Sina Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Agamben, G. (2013). *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat [Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life]* (İsmail Türkmen, Çev.). İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.
- Benhabib S. (1996). Models of Public Space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition, and Jürgen Habermas, içinde, *Habermas and The Public Sphere*, Craig Calhoun (Ed.), Cambridge, UK: MIT Press, 73-99.
- Calhoun C. (1996). Introduction: Habermas and the Public Sphere, içinde, *Habermas and The Public Sphere*, Ed. Craig Calhoun, Cambridge, UK: MIT Press, 1-51.
- Federici, S. (2012). *Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlkel Birikim [Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation]* (Öznur Karakaş, Çev.). İstanbul, Türkiye: Otonom Yayıncılık.
- Fraser N. (1996). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critic of Actually Existing Democracy, içinde, *Habermas and The Public Sphere*, Ed. Craig Calhoun, Cambridge, UK: MIT Press, 109-143.
- Giddens, A. (2012). *Mahremiyetin Dönüşümü [The Transformation of Intimacy]* (İdris Şahin Çev.). İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.
- Habermas, J. (2003). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü [The Structural Transformation of the Public Sphere]* (Tanıl Bora ve Mithat Sancar, Çev.). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.
- McCarthy, T. (2004). Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü'nün İngilizce Baskısına Giriş, içinde, *Kamusal Alan [Public Sphere]* (Meral Özbek, Çev.) İstanbul, Türkiye: Hil Yayıncılık, 91-95.
- Paquot, T. (2011). *Şehinsel Bedenler [Urban Bodies]* (Zeynep Bengü, Çev.). İstanbul, Türkiye: Everest Yayınları.
- Sennett, R. (1999). *Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam [The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities]* (S.Sertabiboğlu ve C. Kurultay Çev.). İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2005). *Otorite [Authority]* (Kamil Durand, Çev.). İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü [The Fall of Public Man]* (Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz, Çev.). İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2006). *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir [Flesh and Stone: The Body and the City in Western Civilization]* (Tuncay Birkan, Çev.). İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.
- Taylor, C. (2014). *Seküler Çağ [A Secular Age]* (Dost Körpe, Çev.). İstanbul, Türkiye: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Vandenberghe, F. (2016). *Alman Sosyolojisinin Felsefi Tarihi [Philosophical History of German Sociology]* (Vefa Saygın Ögütte, Çev.). İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.
- Zarka Y. C. (2016), *Hobbes and Modern Politic Thought* (James Griffith, Çev.). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.